

„NARRATIO APHRODITIANI ИЛИ СКАЗАНИЕ НА АФРОДИТИАН ЗА ЧУДОТО, КОЕТО СТАНА В ПЕРСИЙСКАТА ЗЕМЯ“

(Издание на текста по НБКМ 432 от XVI в.)¹

Ива Трифонова

Кирило-Методиевски научен център – БАН

„Сказанието (или Повестта) на Афродитиан за чудото, което стана в персийската земя“ е творба, известна още от най-ранния етап на славянската писменост. Тя е преведена в България вероятно през X–XI в., позната е по преписи от XIII в., разпространена е и сред южните, и сред източните славяни. Най-голяма популярност творбата придобива през XIV–XVI в. основно в източноправославните земи, а нейни преписи се поместват в сборници като Тържественик, Измарагд, Цветник, Златоструй, в календарни сборници и в сборници със смесено съдържание. Тя е и един от тези извънканонични новозаветни текстове, които още от написването си функционират като своеобразна „народна Библия“, важни при реконструкцията на културно-историческите процеси, свързани с приемането на християнството и отстояването и възприемането на православната идея през средните векове.

Сюжетът на сказанието е свързан с библейския разказ за влъхвите, познат от втора глава на Евангелието на Матей [2: 1–12]². В на-

¹ Текстът е част от работата ми по проект „Slavonic Apocryphical Heritage“, ръководител: проф. д-р Флорентина Бадаланова Гелер, Research Group D-4: Immaterial Causes and Physical Space, Excellence Cluster 264 Topoi, Freie Universität, Berlin.

² Мт. 2: 1. А когато се роди Исус във Витлеем Иудейски в дните на цар Ирода, ето, мъдреци от изток дойдоха в Иерусалим и казваха: 2. де е роденият се Цар Иудейски? Защото видяхме звездата Му на изток и дойдохме да Му се поклоним. 3. Като чу, цар Ирод се смути, и цял Иерусалим с Него. 4. И като събра всички първосвещеници и книжници народни, питаше ги: де трябва да се роди Христос? 5. А те му казаха: във Витлеем Иудейски; защото тъй е писано чрез пророка: 6. „и ти, Витлееме, земя Иудина, никак не си най-малък от Иудините воеводства; защото от тебе ще излезе Вожд, Който ще пасе Моя народ Израила“. 7. Тогава Ирод тайно повика мъдреците и

чалото се разказва подробно как в Персия в светилището на богиня Ира ("Ηρα) цар Кир и жрецът Пропий (или Проп) стават свидетели на чудо, по което разбират за раждането на Иисус. Те изпращат влъхвите, водени от небесна звезда, на поклонение в Йерусалим. В свещения град влъхвите намират Мария и Иисус, като той е вече дете на две години. Те описват външността на Богородица, а със себе си в Персия пренасят и нейно изображение, и изображение на младеенеца.

Този сюжет дава основание през XVI в. преданието да бъде заклемено от Максим Грек като неистинно и противоречиво и да бъде забранено за църковна употреба (в каквато дотогава е било). Той пише и разобличително слово срещу него, като основните му аргументи са, че Афродитиан не е реално съществуваща личност, че в текста се описва преклонение пред езически божества, че историята като цяло противоречи на каноничния евангелски текст³. Тази авторитетна намеса води до включването през XVI в. на сказанието в индексите за забранените книги⁴.

Преданието е написано първоначално на **гръцки език**. То е известно като част от „Повестта за събитията в Персия“ (Εἰρημὸς τῶν πρᾶχθέντων ἐν Περσίῃ), един паметник на византийската литерату-

узна от тях точно за времето, когато се е появила звездата, 8. и, като ги изпрати във Витлеем, каза: идете, разпитайте грижливо за Младенеца и, като Го намерите, обадете ми, за да ида и аз да Му се поклоня. 9. Те изслушаха царя и заминаха. И ето, звездата, която бяха видели на изток, вървеше пред тях, докато дойде и се спря над мястото, дето беше Младенецът. 10. А като видяха звездата, те се зарадваха с твърде голяма радост. 11. И като влязоха в къщата, намериха Младенеца с майка Му Мария и паднаха, та Му се поклониха; и като отвориха съкровищата си, принесоха Му дарове: злато, ливан и смирна. 12. И като получиха насъне откровение да се не връщат при Ирода, те заминаха по друг път за страната си.

³ Ю. Бегунов свързва втората част на сюжета и с Евангелието на Тома, откъдето според него е и прототипът на Афродитиан. (Бегунов 1983: 240)

⁴ Словото на Максим Грек е публикувано по един от най-ранните му преписи от А. Бобров, пазен в РНБ, Санкт-Петербург, сборка на Погодин, № 1142, от края на XVI и нач. на XVII в., л. 161–185об.: Того же инока Максима Грека Светогорска Слово обличително вкупѣ и развращателно лживаго писания Афродитияна Персянина Зломудренаго (Бобров 1994: 138–149).

ра от V в., познат и като „Религиозният спор в двора на Сасанидите“. В тази повест се излага прението за вярата, проведено в двора на персийския цар Аринат между християни, езичници и юдеи под председателството на върховния жрец Афродитиан. Като самостоятелен, отделен от състава ѝ текст, интересуваният ни тук наратив се помества в гръцки ръкописи от X в. Негови преписи са публикувани от А. Василиев, Я. Мин, А. Вирт (Vassiliev 1893: 83–93; Migne 1837: 97–108; Wirth 1894: 160–167).

Най-пълното критическо издание на гръцкия текст на „Повестта за събитията в Персия“ е осъществено от Е. Братке въз основа на Пражкия препис от X в. в съпоставка с още 28 преписа от X–XVII в. (Bratke 1899: 1–45). Авторът доказва, че текстологичните разлики между познатите гръцки преписи са незначителни и че те всички се отнасят към един първоизточник. Той предполага, че откъсът, който е преведен и сред славяните, е написан в Мала Азия или Сирия приблизително към втората половина на IV в. Вероятно след това той е привлечен към състава на недостигналата до нас „Църковна история“ на Филип Сидет, един от сподвижниците на св. Йоан Златоуст, откъдето пък е заимстван от съставителите на „Повестта за събитията в Персия“. Целта на включването му в повестта вероятно е борбата срещу култа към Зевс и Богинята майка, който по това време е налаган от римския император Юлиан Апостат (361–363), както и борбата срещу различните малоазийски и сирийски култове, широко разпространени по тези земи през III–IV в.

Сказанието е написано на неясен и двузначен език, типичен за предсказанията на оракулите, в духа на добре обмислена християнската апологетика (вж. и Бобров 1994: 7–8; Деревенский 2001). По-обстойно изследване на източниците на текста и на неговата рецепция във византийската литература предлага К. Хейдън (Heyden 2006, 2009).

Интересът към **славянската версия** също отдавна привлича вниманието на изследователите. Той започва още с обнародването на най-ранния запазен препис от XIII в. (РГБ, Ф.п.1.39) от П. Лавровски, А. Пипин, Н. Тихонравов, И. Франко (Лавровский 1858: 40–46; Пыпин 1862: 73–76; Тихонравов 1863: 1–4; Франко 1899: 3–11). По

други преписи сказанието е издадено от Ст. Новакович, В. Макушев, Ю. Поливка, И. Порфирев, В. Адрианова-Перец, включено е под датата 25 декември и в Макариевите чети-миней (Адрианова-Перетц 1961: 292–299; ВМЧ 1912: 2259–2265, 2340–2348; Макушев 1882: 9–12; Порфирьев 1890: 149–155; Novaković 1877: 16–19, 1878: 72–80; Polivka 1890: 195–200). Познатите на славянската писменост преписи са обобщени от А. де Сантос Отеро през 1981 г. и по-късно допълнени от Ф. Томсън (Santos Otero 1981: 33–48; Thomson 1985: 73–98). През 1984 г. К. Станчев издава и откъс от текста, включен в неизвестен до момента сръбски сборник с апокрифи от XIII в. (Станчев 1984: 135–136).

Изучаването на славянската версия започва с изследването на П. Щеголев (Щеголев 1899). Той доказва, че познатите преписи на творбата съдържат два славянски превода – факт, който предполага по-рано и Ю. Поливка (Polivka 1890: 195). Щеголев приема, че първият превод е домонголски, направен в Киевска Рус през XI или XII в., а вторият е дело на сръбски книжовници, писан в Константинопол или на Атон през втората половина на XIV или началото на XV в. Той открива, че сказанието е ползвано при написването на Словото за Рождество Христово за пришествието на влъхвите от Йоан Дамаскин, в Лествицата на Яков от състава на Тълковната палей, както и в 81-ва глава „За елинските мъдреци“ на Хронографа в първата руска редакция (Щеголев 1899: 1330–1344).

През 1983 г. Ю. Бегунов публикува Словото за звездата Ирани, легендарна повест от XV в., за която също е използван текстът на сказанието. Той за първи път изказва и предположението, че първоначалният превод е южнославянски, правен в българските земи, а не руски – според наложилото се в научните среди авторитетно мнение на П. Лавровски и П. Щеголев (Бегунов 1983: 241). Тази теза е подкрепена по-късно и от Ф. Томсън, според когото няма съмнение, че първоначалният превод е български. Той отбелязва също, че във втория превод има добавени пасажи, които отсъстват от гръцкия текст (например имената на влъхвите и тяхното тълкуване) (Thomson 1985: 77)⁵.

⁵ “There is a no reason for doubting a Bulgarian origin... The Slavonic text has

Последното обобщаващо изследване по въпроса е на А. Бобров (1994). Авторът проследява историята на текста, проучванията върху него, взаимоотношенията между отделните редакции, състава на сборниците, в които текстът се помества. Той съставя каталог на познатите до момента преписи, като към тях добавя и нови. Авторът потвърждава, че и двата славянски превода се отнасят към един гръцки оригинал, като доказва, че първоначалният славянски превод (направен вероятно през X или XI в.) е представен от две текстови редакции, а не от една.

Тези две текстови версии, които отразяват по-ранния превод, са съхранени от XIII в. Едната е южнославянска, като авторът възстановява нейния най-ранен представител по публикуваните от В. Макушев и К. Станчев фрагменти (Макушев 1882: 7–12; Станчев 1984: 126–143), а другата е познатата от най-ранния публикуван препис източнославянска редакция. А. Бобров показва, че южнославянската редакция стои по-близо до четенията в гръцкия оригинал и че отразява по-ранен етап от битуването на текста, докато във втората са съхранени единствено вторични четения. Той също предполага, че първоначалният превод е южнославянски от времето на Първото българско царство. Вторият превод, който е дело на сръбски книжовници около средата на XIV в., е познат само в една редакция, а разликите между преписите, които я съдържат, са незначителни и са предимно правописни (Бобров 1994: 40–41).

Препис на сказанието се пази и в българско книгохранилище. Той е поместен от л. 1036 до л. 109 в състава на т.нар. Дриновски сборник № 432 (634), от XVI в. в ръкописната сбирка на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София. Този сборник се състои от 217 л., писан е на хартия, с полууставно писмо, с един по-чerk, има сръбски правописни особености и следи от по-стар българ-

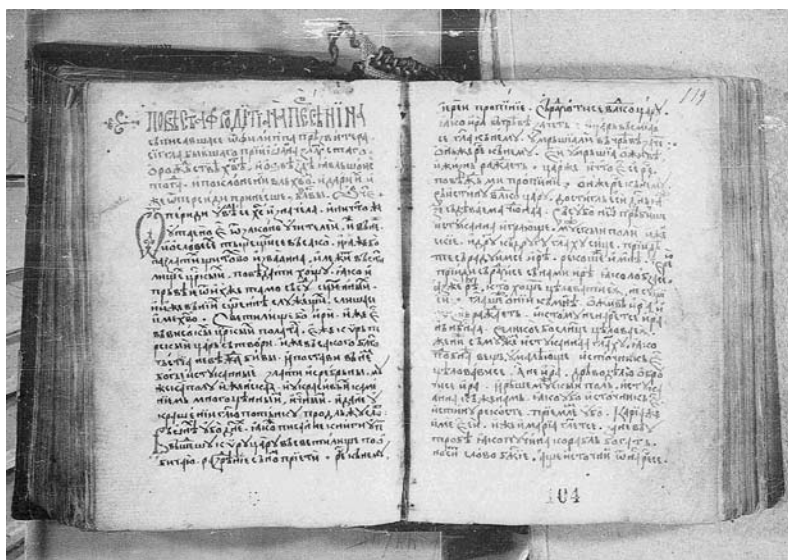
a few passages not found in Greek, e.g. the names of the Magi with a translation of their “Assyrian” etymologies, but whether these are of Greek or Slav origin is uncertain. The seventeenth-century Romanian version is in fact a translation of this Slavonic text and not, as claimed by M. Gaster, “Die rumänische Version der Legende des Aphroditon“ (Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher, XIV, Athens, 1938, p. 120), a translation from the Greek“ (Thomson 1985: 77).

ски извод (упортеба на ж). В ръкописа от л. 1 до л. 184 има различни слова, най-вече Дамаскинови, които според Б. Цонев отразяват стар южнославянски превод, а от л. 184 до л. 203 се пази по-късният от двата известни днес преписа на Бориловия синодик, старобългарски паметник от XIII в. (Попруженко 1928: XXVII–XXIX; Божилов, Тотоманова, Билярски 2011; Цонев 1910).

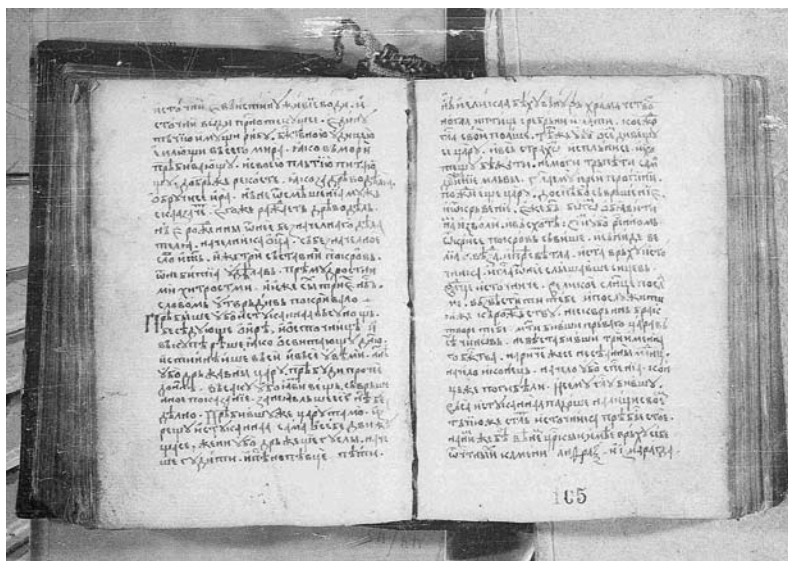
Този препис на Сказанието на Афродитиан (НБКМ432) е известен за науката, представител е на втория славянски превод, но досега не е бил издаван или изучаван специално. Той е включен към критическия апарат на публикувания от А. Бобров втори превод на творбата, но за съжаление с някои неточности. Според Ю. Бегунов НБКМ 432 е сръбски препис със следи от български оригинал (Бобров 1994: 127–132; Бегунов 1983: 242)⁶. Подготовката на фототипно издание на текста и неговия адаптиран вариант имат за цел да провокират интереса към изучаването на една от най-ранните апокрифни творби, преведени в зората на славянската писменост в българските земи. Искам да изкажа и моята благодарност към колегите от старопечатния отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София за възможността да публикувам снимките от ръкописа.

На новобългарски текстът е превеждан два пъти: от Б. Ангелов и от Д. Петканова по първия славянски превод, издаден от Тихонравов (Ангелов, Генов 1922: 199–206; СБЛ I 1982: 133–137; Тихонравов 1863: 1–4).

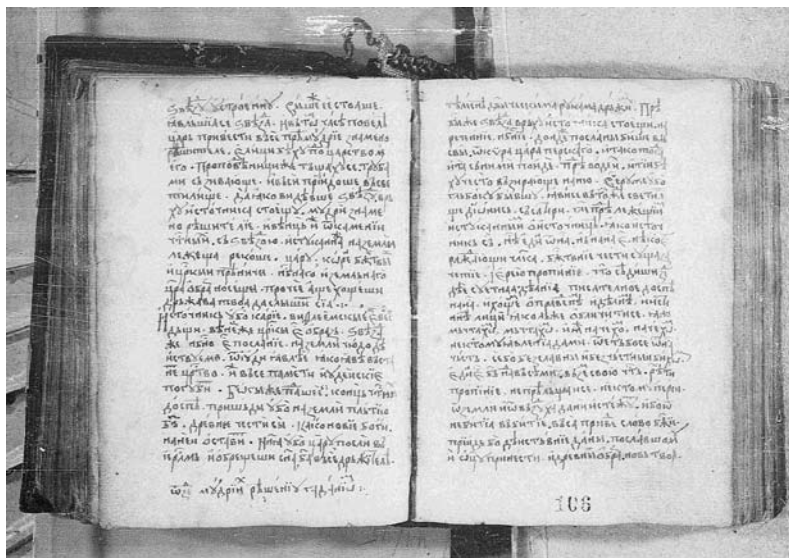
⁶ Наскоро стана известно, че още един препис на сказанието, представител на втория превод, се пази в Сборник № 46 от XV в. в сбирката от Плевля в Народната библиотека в Белград. Също и А. Милтенова откри, че в сборник със смесено съдържание в Архива на Р. Македония, Скопие, под сигнатура М. II-2 и М-34, на л. 11а–15б, 19–19б се съдържа може би най-ранният известен засега препис, който отразява втория превод. Сказанието е използвано и в увода на Житието на Богородица, поместено в същия сборник. (Милтенова 2012)

л. 1036–104

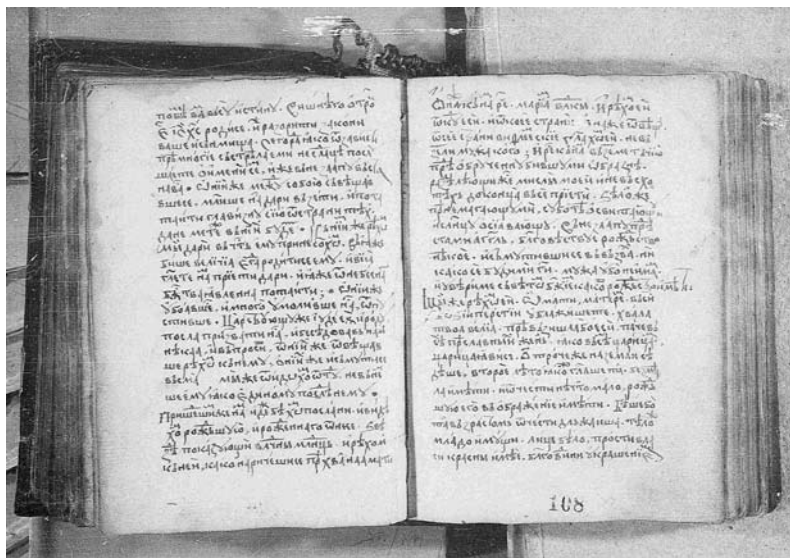
л. 1046–105

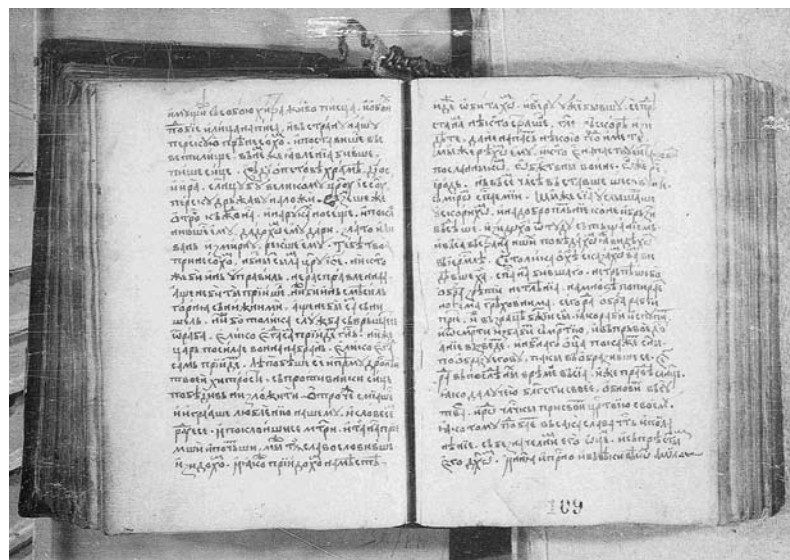
л. 1056–106

л. 1066–107

л. 1076–108

л. 1086–109

1036

ПОВѢСТЬ АФРОДИТІАНА ПЕРСѢНІА съпнсавша се ѿ фнлнп'па
 прѣзвнтера, сїггла быв'шаго прїн іѡа^{на} зл^{то}устаго. о рож^аствѣ
 х^{ри}ст^а. н о свѣздѣ іавльшон с^е тог^а. н поклонен'н влхво^м. н дарн н^х
 нже ѿ перснх прннесше, в^ал^авы. ѿѿѿ. ѿ пернх (sic!) ѡвѣ^а се х^р
 нзпауела. н ннѹтоже ѡтаено е^с ѿ законоѡнтелен. н^ж вѣ не^н. н о
 словесе^х тыщецн^х се вѣсако. н кже бо на златн^х цнтово^х нзваан-
 на. н лежн^т вѣ стѣлнцех^х цр^ккын^х, повѣдатн хоцѣ. іако н прѣвѣ
 ѿ нх^{же} тамо със^а сїѣннын^х. н нже вѣ нїн^х сїѣн'нѣ слѣжецн^х.
 слнша се нме х^{во}. Светнлнце бо нрн. нже е^с вѣ внсокы^х цр^ккын^х
 полата^х. еже квр^ь перскын царь сътворн. нже вѣсакого вл^{го}уѣстїа
 невѣж^а бнвы. Н поставн вѣ не^м богы нстѣканныє златн н сребр^ьны.
 мѣжска полѣ н жен'скаа. н ѡкраснѣ н^х каменїем^ь многоцѣннын^м,
 н ч^ьнын^м. н да не ѡкрасенїн глѣю по тннкѣ продльжѣ сло^в: Вѣ ѡнѣ^х
 ѡбо днѣ^х. іако^ж пнсанне кннгн ѡѿ^т вѣше^ашѣ кврѣ царѣ вѣ светнлн-
 це по обнчаю. раз^арѣ^{ше}нїе сѣно^м прїетн. ре^в кѣ немѣ,
 л. 104

іерен пропїїе. сѣр^аоуоу тн се вл^ако царѣ. іако нра вѣ чрѣвѣ заѡет^ь:
 н царь вѣсмїав' се глѣ кѣ немѣ. ѡмрышїа лн вѣ чрѣвѣ заѡет^ь. онѣ же
 ре^в кѣ немѣ. Ен ѡмрышїа ожнѣѣ, н жнзнѣ раж^ает^ь. цар' же н ѡто
 е^с се ре^в. повѣждѣ мн пропнїе. он же ре^в кѣ немѣ. Вѣ нстннѣ вл^а-
 ко царѣ, достнглѣ есн днѣ^х іа^ж з^ае сѣдѣваема чю^анаа. Вѣсѣ бо нѣ^ч
 прѣвнше нстѣканна нграюце. мѣ^жскын полн н же^нскїе. н дрѣ^г кѣ
 дрѣгѣ глѣхѣ снце. прїндѣте сѣрадѣм се нрѣ. рекоше ^ж н мнѣ. іере^ю
 прїндн сѣр^аоун се сѣ намн нрѣ іако лоб'за се. аз же рѣ^х. кто хоце^т
 цѣловатн еж, не сѣцїї ен. глѣше ^ж онїн кѣ мнѣ. ожнѣѣ нра. н жнзнѣ
 раж^ает^ь. н к томѣ не наре^т се нра. нѣ нѣ^ннаа. Велнкое бо слѣнце
 цѣлова еж. женн ^ж сѣ мѣже^м нстѣканнаа глѣхѣ. іако по^абна^ѣ вещь.
 ѡмалѣюце нстоуннкѣ е^с цѣловавн се. а не нра. дрѣводѣлю обрѣун
 се нра. Н рѣше мѣ^жскын полѣ. нстѣканна кѣ женамѣ. іако ѡбо нс-
 тоуннкѣ е^с. нстннѣ рекосте, прїемле^м ѡбо. Карїа же нме е^с ен. нже
 н марїа глѣт се. зане вѣ ѡтровѣ іако пѣунна коравѣ богать. по^сн^т
 слово вѣїе. аце нстоунн^к ѿ на^с ре^в се.

л. 104б

нстоуни^к е^с въ нстни⁸ жнвіе водн. нстоуни^к в^содн пр^снотекд^ицее.
Едн⁸ т^ую нм^ицн рн⁸. бж^ствною ⁸днцею ема^ицн в^сего
мнра. ^иако въ морн пр^бннва^иц⁸. н сво^ею пл^тію пнта^иц⁸. добр^ѣ
же рекосте. ^иако за др^ввод^ѣлн. обр^дчн се нр^а. н^ѣ не ѿ см^ѣшеніа
м⁸ж^скаа за^уе^т. е^гоже раж^ает^ѣ др^ввод^ѣл^ѣ. н^ѣ е^с рож^аенны ѿ н^е
безна^уелнаго д^ѣлателя. на^уелннка о^ца. с^ѣбезна^уелное сло^в н с^нѣ,
нже трн^сс^ѣставнн^и покров^ѣ. ѿ неб^ит^іа ⁸д^ѣлав^ѣ. пр^ѣм⁸дростннн
хнтростнн. н нже с^их^ѣ трн^ѣх^ѣ н^ѣс^ѣ. словом^ѣ ⁸твр^ѣдн^ѣ покрн^ѣ
ло — Пр^ѣб^ыше ⁸бо нст⁸каннаа в^сс^ѣ но^цѣ. бес^ѣд^ѣю^ще о нр^ѣ, н о
сто^уннц^ѣ н в^ѣк⁸п^ѣ р^ѣше ^иако освн^та^иц⁸ д^нію. нстннн^ише в^сн
н в^се ⁸в^ѣмн. н^ѣѣ ⁸бо др^ѣжавны цар⁸. пр^ѣб^ѣдн про^уе^ѣ до н^ѣѣ,
в^сак⁸ ⁸бо ^ивн^т в^ѣц^ѣ. с^ѣвр^ѣшенное показаніе. зан^ѣ ^иав^ѣш^ѣе се
н^ѣс^ѣ б^ѣд^ѣло. Пр^ѣб^нв^ѣш^ѣ же цар⁸ тамо. н зр^ѣц⁸ нст⁸каннаа сама
о себ^ѣ двн^ѣж^ѣца се, жен^и ⁸бо др^ѣже^ѣ г^ѣслы. на^уе^ѣше г^ѣдн^тн. н
п^ѣно^ѣп^ѣв^ѣце п^ѣтн.

л. 105

н^ѣ еанкаа б^ѣх⁸ в^ѣн⁸тр^ѣ храма ^ѣтв^ѣр^ѣногаа н п^тн^ѣце сребр^ѣнн н
златн. ко^ѣж^ѣо гла^с свон поаше. т^ѣм^ѣ же ⁸бо о се^м ан^ѣв^ѣц⁸ се цар⁸.
н в^сѣ страх^ѣм^ѣ нспл^ѣнн се. н хот^ѣц⁸ б^ѣж^ѣатн. не могн тр^ѣп^ѣтн са^м
м^ѣдвн^ѣж^ѣіе м^ѣл^ѣвы. г^ла^ѣ ем⁸ іерен про^пі^ііе. пож^ѣн е^ѣце цар⁸. досп^ѣ
бо с^ѣвр^ѣшеніе. н ѿкр^ѣвеніе. Е^ѣже б^ѣ в^сѣг^ѣм^ѣ обя^ѣвн^т на^м нз^ѣволн.
н в^схот^ѣ: Сн^м ⁸бо р^ѣн^ѣном^ѣ. ѿкр^ѣн се покров^ѣ с^ѣвнше. н с^ѣнн^ѣ
де вел^іа св^ѣз^ѣа. н пр^ѣсв^ѣтла. н ста вр^ѣх⁸ нсто^уннка. н гла^с ѿ н^е
слышав^ѣше сн^ѣцев^ѣ. Вл^ѣу^ѣце нсто^унн^ѣ. Вел^ѣкое с^лн^ѣце посл^ѣ ме.
в^ѣзв^ѣстн^тн теб^ѣ н посл^ѣжн^тн ^иаже к^ѣ рож^ѣств^ѣ. несквр^ѣнн^ѣ бра^ѣ
твор^ѣе теб^ѣ. м^ѣтн бн^ѣшн пр^ѣваго цар^ѣ в^сѣх^ѣ ч^ѣнн^ѣв^ѣ. нев^ѣста бн^ѣшн
трн^нмен^ѣнаго бж^ства. нар^ѣу^ѣе^т же се нес^ѣанн^ѣ м^ѣл^ѣнц^ѣ. на^уело н ко^н
не^ѣц^ѣ. на^уело ⁸бо сп^ѣен^іа. кон^ѣц^ѣ же погн^ѣлн. Н сем⁸ г^лѣ бн^ѣш^ѣ.
в^са нст⁸каннаа падоше на лн^ѣцн сво^ѣм^ѣ т^ую же ст^лѣ нсто^уннка
пр^ѣб^ѣс^ѣтое. на н^ѣс^ѣм^ѣже б^ѣ в^ѣн^ѣ цр^ѣк^ѣн нм^ѣе вр^ѣх⁸ себ^ѣ ѿ ^ѣт^ѣнн^ѣ
каменн ан^ѣр^ѣа^ѣ, н ^измарага^ѣ,

л. 105б

св^ѣз^ѣа⁸ ⁸стро^ѣен^ѣн^ѣ. выше * е^ѣ стоаше, ^иав^ѣш^іа се св^ѣз^ѣа. Н въ т^ѣм^ѣ
час^ѣ повел^ѣ цар^ѣ прн^ѣвестн в^се пр^ѣм⁸др^ѣе знаменор^ѣшн^ѣтеле. елн-

цн бѣхѸ по^а царством^у его. проповѣ^аницн же тѣѡахѸ се. трѣбамн сѣз^нвающе. н въсн прїндоше въ свѣтлнцѣ. да ꙗко вндѣвше свѣз^аѸ врѣхѸ нстоу^ннка стоецѸ. мѡдрн знаменорѣшнтелѣ. н вѣнцѣ н^ж ѿ каменїн ѣ^тпны^х. съ свѣз^аою. нстѡканна ^ж на землн лежецѡа рекоше. царѸ. кѡре^н бжѣтвы^н н црѣкын прѣннчн. нбѣнаго н зем^альнаго црѣа обра^з носецн. проуеѣ ацѣ хоцѣшн дръжава твоа да слышн^т сїа ∴ — Нстоу^ннкѣ ѡбо карїѣ. внолѣемскыѣ е^с вес^н дыцн. вѣне^ц же црѣкы е^с образѣ. свѣз^аа же нбѣно е^с посланїѣ. на землн чюдодѣнствѡемо. ѿ іѡдн ꙗвлѣѣ ꙗко ꙗвѣ вѣстане^т црѣтво. н^ж въсе паметн нѡденскїѣ погѡвн^т. Бѡгы же па^аше^{сѣ}. концѣ ѣ^тн н^х доспѣ. прншьды ѡбо на землн плѣтїю бѣ. древнее чѣстн сы. како новїѣ богн. на нѣн оставн^т. Ннѣа ѡбо царѸ послн въ іерѣамѣ н обрецѣшн снѣа, бѣа въседръжїтелѣ.

л. 106

тѣлеснѣ дѣвїчьскыма рѡкама дръжн^м. Прѣвы^с же свѣз^аа врѣхѸ нстоу^ннка стоецн. нареуенїѣ, нбѣныѣ. дондѣ^ж посланы бнше вѣсвы. ѿ кѡра цара перѣскаго. н тако тог^а н та съ нмн понде. прѣа^воде н^х. н тїн бѣхѸ чѣсто вѣз^нрающе на ню. ве^ррѸ же ѡбо глѣбокѸ бывшѸ. ꙗвн се въ то^мж^аѣ свѣтл^нцѣ дїѡннсь. съ сатнрн. глѣ прѣ^алежецїн^м нстѡканнын^м о нстоу^ннцѣ. ꙗко нстоу^ннкѣ съ. нѣ^с едн^н ѿ на^с. нѣ на на^с е^с. нѣкоѣ^т раж^аюцн члѣка. бжѣтвнїѣ чѣстн сѡцїа зачѣтїѣ. іерею пропннїѣ. что сѣдншн з^аѣ дѣѣ сѣетнаа дѣанїѣ пнсателное доспѣ на на^с. н хоцѣ^м о правѣ^анѣ^м н дѣанѣ^м, н нстнннѣ^м лнцн ꙗко лѣже об^алнчнтн се. ꙗже мѣутахѡ^м, мѣутахѡ^м. н ꙗ^ж наѣхо^м, наѣехѡ^м. не к^у томѸ ꙗвлѣнїа да мн. ѿѣтъ бо се ѿ на^с чѣсть. се бо безславны н безчѣстнын бнхѡ^м. едн^н е^с бѣ на^а вѣсѣмн. възе^м свою чѣть. рѣ^х тн пропїнїѣ, не прѣлѣцїан се. не к томѸ персн. ѿ землн н ѿ вѣз^аѸха данн нстежѸ^т. нбо ѿ небнтіа въ внтїѣ. вѣса прнвѣ^а слово бжїѣ. прїнде бо дѣнствннїѣ даны. послав^шом^с н ѡцѣ^с прннестн. н древны^н обра^з. новѣ твор^с.

л. 106б

н по по^авїю вѣѡбражаѣ. н непо^авноѣ па^{кы}. по^авны^м давѣ. нбѣ съ землою р^аоует се. зема^ална же хвалн^т се. нбѣнѡю прїѣмшн хвалѸ. ꙗже не бнше горѣ. долѣ бнше. его^ж блѣженнын чннѣ не вндѣ. злѡб^ннын ^ж вндѣ. сѡнѣ^м о^гнѣ н прѣценїѣ. сїм же роса н блг^ать. Кар^нна

бл҃гаа чєсть. нстоуни^к въ вѣо^леемѣ раж^ааеть. н нстоуника бл҃гѣтн. нбѣныи^м любнмаа бы^с. ꙗко бл҃гѣт. бл҃гѣты зауенѣши. н ідеа процѣвте. сѣа же ѡведоше наша. езыкѡ^м спѣнїе прїнде. стражѣщи^м покон ѡмножае^т се. до^стонно жени съ пѣни^м (sic!) лнхѣствующе гл҃ю^т. Карїе нстоуниче во^аносныи. нбѣнаго свѣтна^лника бнвѣши мѣн. Нже ѿ зноа мнрѣ орошающн облаче. помѣни свои^х рабни^х, прѣу^стаа вл^ачце. ѿ мати дѣо безмѡжнаа вл^ачце. Царь ѡбо сѣа вндѣвъ н слыша^б. н ннкакоже потрѣпѣвъ. нъ абїе пославъ н^ж по^а црѣтво^м его влѣхви съ дарн, нароуѣтн^м же влѣхвѡ^м, нмена сѣт сїн. дѣ, елімеле^х. вѣ, елесѣрь. гїелавѣ. Н елімеле^х ѡбо тлѣкѣет се по асїрскомѣ езыкѣ. бж҃їе бл҃говоленїи

л. 107

н црѣтво, емѣ^ж даде злато. елесѣрь же тлѣкѣе^т се, бж҃їе спѣнїе н въ(сел)енїе, емѣже даде лнванѣ. еліавѣ же тлѣкѣет се. бѣ мон н ѿцѣ мон н осѣненїе, емѣ^ж да^с змврнѣ. свѣзѣ^а наставляющн н^х нельстно. снрѣ^в незабл^ано до іерѣлама. ꙗко^ж възвратнше се пакы, ше^аше н повѣдаше н^ж тог^а сѣщїи^м. ꙗ^ж вндѣвше. ꙗ^ж напнсаше се на златы^х дѣсунца^х снче. доспѣвши^м ѡбо на^м ре^в въ іерѣла^м, знаменїе ѡбо свѣзѣ^ан, вѣкѣпѣ прїшьствїе^м нашнмѣ. вѣсѣ^х по^авнже. н глѣхѣ что е^с се. персо^м мѣдрн^м съ ꙗвленїе^м свѣзѣ^аи прнше^аше^м. Н въпрашахѣ на^с, науелннцн ідеѡ^м о бнвше^(м), н чєсо ра^а прїндохѡ^м. н рѣхо^м къ ннмѣ его^ж глѣте мєсїа родн се. ѡнїн ^ж слышавше, сѣмѣтнше ^с н всѣ іерѣла^м съ ннмѣ н сѣпротнвъ глѣтн на^м не смѣаше. рекоше ^ж къ на^м. таковн сѣда нбѣнаго, рыцѣте на^м что ѡвѣсте н кое знаменїе вндѣсте ; Н рѣхо^м къ нїн^м ѿвѣщавѣше. невѣрїе^м неѣдѣгѣете, н нн без клетви, нн съ клетвою вѣрѣете. нъ безѣмно^м вашемѣ сѣмнслѣ послѣѣѣете. обаче

л. 1076

повѣ^м ва^м вѣсѣ нстннѣ. Вншнѣго отро^к е^с іс^хс^х родн се. н^ж разорнѣтн законн ваше н сѣнннца. Сєго ра^а ꙗко ѿ завнстн прѣмногїе сѣстрѣлаемн не сла^ацѣ посла^ашаєте о нменн се^м, нже вънезапѣ вѣста на ва^с. ѡнїн же межѣ^а собою сѣвѣщавѣше се, млнше на^с дарн вѣзєтн, н потантн главнзнѣ сїю ѿ странн тѣхѣ. да не мете^ж въ нїн^х бѣѣе^т. Къ нїн^м же рѣхѡ^м мы дарн въ чѣ^т емѣ прннесѣхѡ^м, въ ꙗже бнше велѣѣа ег^а роднтн се емѣ. н вїн глѣте на^м прїєтн дарн.

н ꙗже ѿ небесѣна бжѣтва ꙗвленна потантн; . ѿнѣн же ѿбоавше ѿ, н много ѿмолнѣше на ѿ, ѿпѣстнвшѣ. Царствующѣ же ꙗдееж нродѣ. посла прнзватн на ѿ, н бесѣдовавъ намъ нѣкаа, н въпроснѣ, ѿ нѣнѣ же ѿвѣщавше рѣхѣмъ къ немѣ, онѣнѣ же н съмѣтн се въсма мы же ѿндѣхѣмъ ѿтѣа, не вънемѣше емѣ ꙗко еднномѣ послѣа немѣ. Прншеа шнѣ же на нѣдежъ бѣхѣмъ посланн. н вндѣхѣмъ рожѣшѣю, н рожѣннаго ѿ нѣе. свѣзѣа ѣ показѣющѣн влѣчны млѣнцѣ. н рѣхомъ къ немѣ, како нарнчѣешн се прѣхвааа матн

л. 108

Она жъ къ на реѣ. марѣа влѣкы. Н рѣхомъ ен ѿкѣа ен. н ѿ коее странн. (о)на же ѿвѣщѣа. ѿ сее странн внолеемскѣе глѣхѣмъ ен. не възѣт лн мѣжа кого. Н реѣ къ на възѣт ме тѣчѣю прѣобрѣченнѣ бнвшѣ мн ѿбразнѣ. разѣблѣющѣн же ѿ мнслы моен н не въсхотѣхъ до конца въсе прѣетн. сѣло же прѣнемагающѣ мн, сѣботѣ освѣтающѣ н н (sic!) слѣнцѣ осѣавающѣ. Вънезааѣ прѣста мн аѣглѣ, блѣговѣствѣе рожѣство нѣкое. н съмѣтнвшн се въ възѣа (sic!). ннкако се вѣдн мн гн. мѣжа ѿбо не нма. н ѿвѣрн ме сѣвѣтѣмъ вѣѣе какоѣ рожѣство нмѣтн: Мы же рѣхѣмъ ен. ѿ матн, матерѣмъ. вѣсн бѣсн перѣстѣн ѿблажнше те. хвала твоа велѣа. прѣвъзншла бо ен, паѣе вѣсѣхъ прѣславнынѣ женѣ. ꙗко вѣсѣмъ царнцаѣ, царнца ꙗвн се. отрѣе же на земан сѣдѣше, второе лѣто ꙗкожъ глѣше та. безъ мала нмѣтн. н ѿ ѣестн нѣчѣто мало, рожѣшѣю его въображенѣе нмѣтн. Бѣше бо та възрастомъ ѿ ѣестн дѣжанша. тѣло жъ младо нмѣщн. лнце вѣло, прѣстн власн красны нмѣе, блѣговнѣнн ѿкрашенѣе.

л. 108б

нмѣщн жъ съ собою хнтра жнвопнсца. н обонѣ поѣбѣе н лнца напнса, н въ странѣ нашѣ перѣскѣю прѣнесохо. н поставнше ѿ въ свѣтн лнце, въ немѣже ꙗвленѣа бнѣше, пнше снѣе. Въ дѣопетовѣ храмѣ, дѣос, н нра. слѣнцѣ бѣ велнкомѣ црѣу иѣсоу, перскоу дрѣжавѣ наложн. Възѣмѣше же отрѣкъждѣо на ѿ. н на рѣкаѣ носѣщѣе. н поклѣннвшѣ емѣ, дадохѣмъ емѣ дарн, златѣо н лнванѣ н змнрнѣ, рекѣше емѣ. Тебѣ твоа прннесохо, нбѣныѣ сылаѣ црѣ иѣе. ннктоже бн ннѣ ѿправнѣа, нерасправленнаа, аѣе не бн ты прѣншеа, нн жъ бн ннѣ смѣснѣа горѣна съ ннжннмн, аѣе не бы саѣ сѣнншѣа. нн жъ бо толнка

л. 109

въ перѣмѣ. Се толка о хѣ сказахѹмъ ва^{мъ} видѣвши хѣ, спѣа на^{мъ}
бывшаго. не трыпѣше во обра^{зъ} зрѣти нетлѣннѣа. на мношѣ попирае^{мъ}
ногама грѣховннма. сего ра^а обра^{зъ} рабѣи пріе, н^{жъ} въ зрацѣ вѣжѣи сы.
яко рабѣи испопнѣ (sic!) н ѿ смѣрти нзбавнѣ съмѣртїю, н въ прѣвое
до^аніе възведе^т. н нѣнаго оцѣа покаже^т снѣи. по образѹ егоѹ, па-
кы въобразнѣше се. Се^{гъ} ра^а въ послѣ^аны^{хъ} врѣме^{нъ} вѣсѣа, нже правѣ^а
слѣнце. яко да лѹчею блѣстѣи своее, обновнѣ вѣсѣ тѣа^р. н рѣ^а члѹ^чкы
прнсвонѣ црѣствїю своем^у. яко томѹ по^абае^т вѣсака слава чѣ^{ст}и н
по^аланѣнїе. съ безначе^алн^{мъ} его ѿце^{мъ}. н съ прѣстѣ^{мъ} его дѣхѹ^{мъ}. Н ннѣа
н прѣ^{но} н въ вѣкы вѣкѹмъ дмѣ^{нъ} ∴ —

Адрианова-Перетц 1961: Адрианова-Перетц, В. Из истории русско-украинских литературных связей в XVII веке: (Укрл переводы „Хождения“ игумена Даниила и „Сказания Афродитиана“). – В: Исследования и материалы по древнерусской литературе. Москва, 1961, 292–299.

Ангелов, Генов 1922: Ангелов, Б., М. Генов. Стара българска литература в примери, преводи и библиография. С., 1922, 199–206.

Бегунов 1983: Бегунов, Ю. Новонайденное апокрифическое „Слово о звезде Ираны“. – *Zeitschrift für Slawistik*, 28, 1983, 2, 238–257.

Богданович 1982: Богдановић, Д. Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI–XVII века). Београд, 1982.

Божилев, Тотоманова, Билярски 2011: Божилев, И., А. Тотоманова, И. Билярски. Борилов синодик – издание и превод. С., 2011.

Бобров 1994: Бобров, А. Апокрифическое „Сказание Афродитиана“ в литературе и книжности Древней Руси. Исследование и тексты. Санкт-Петербург, 1994.

ВМЧ 1912: Великие Минеи Чети, собранные всероссийским митрополитом Макарием. Москва, 1912, 13, тетр. 2: 25–31 дек., 2259–2265, 2340–2348.

Деревенский 2001: Деревенский, Б. Иисус в документах истории. Санкт-Петербург, 2001. <http://www.e-reading.biz/book.php?book=145768>

Калайдович 1821: Калайдович, К. Памятники российской словестности XII века, изданные с объяснениями, вариантами и образцами почерков. Москва, 1821.

Лавровский 1858: Лавровский, П. Описание семи рукописей императорской Санкт-Петербургской Публичной библиотеки. – ЧОИДР, 1858, кн. 4, вып. 3, 40–46.

Макушев 1882: Макушев, В. О некоторых рукописях Народной библиотеки в Белграде: II. Рукописи сербского письма. – Русский филологический вестник, 1882, 1, 7–12.

Милтенова 2012: Милтенова, А. Неизвестен препис от XIV век на Житието на Богородица от монах Епифаний и неговият контекст. – В: Beati Possidentes. Юбилеен сборник, посветен на 60-годишнината на проф. дфн Боряна Христова. София, 1012. http://www.academia.edu/4366580/BNristova_statija

Попруженко 1928: Попруженко, М. Синодикъ царя Борила. – Български старини, 8. С., 1928.

Порфирьев 1890: Порфирьев, И. Апокрифические сказания о новозаветных лицах и событиях по рукописям Соловецкой Библиотеки. – Сборник Отдела русского языка и словестности, 1890, 52, 4, 149–155.

Пыпин 1862: Пыпин, А. Памятники старинной русской литературы, издаваемые графом Г. Кушелевым-Безбородко. Санкт-Петербург, 1862. Вып 3: Ложные и отреченные книги русской старины, собранные А. Н. Пыпиным, 73–76.

СБЛ I 1982: Стара българска литература, т. 1: Апокрифи, състав. и ред. Д. Петканова. София, 1982, 133–137.

Станчев 1984: Станчев, Кр. Един неизвестен фрагмент от апокрифен сборник и някои проблеми на апокрифната литература. – Старобългарска литература, 1984, 15, 126–143.

Тихонравов 1863: Тихонравов, Н. Памятники отреченной русской литературы. Москва, 1863, 2, 1–4.

Франко 1899: Франко, І. Апокріфи і легенди з українських рукописів: Апокріфи новозавітні. Львів, 1899, 2, 3–11.

Цонев 1910: Цонев, Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. С. 1910.

Щеголев 1899: Щеголев, П. Очерки истории отреченной литературы: Сказание Афродитиана. – ИСРЯС, 1899, т. 4, кн. 1, 149–199; т. 4, кн. 3, 1304–1344.

Bratke 1899: Bratke, E. Das sogenannte Religionsgespräch am Hof der Sassaniden. – Texte und Untersuchungen zur Geschichte altchristlichen, Literatur, bd. 19. Leipzig, 1899.

Heyden 2006: Heyden, K. Die *Christliche Geschichte* des Philippoas von Side. Mit einem kommentierten Katalog der Fragmente – Julius Africanus und die christliche Weltchronistik. Berlin-New York, 2006, 209–243.

Heyden 2009: Heyden, K. Die “Erzählung des Aphroditian”: Thema und Variationen einer legende im Spannungsfeld von Chritentum und Heidentum (Studien und Texte zu Antike und Christentum, 53), 2009.

Migne 1837: Migne, J. Patrologiae cursus comletus. Series Graeca. Paris, 1837, 10, coll. 97–108.

Novaković 1877: Novaković, S. Srpsko-slovenski zbornik iz vremena despota Lazarevića. – Starine, 1877, 9, 1–47.

Novaković 1878: Novaković, S. Afroditiana Persijanca o rogenju Hristovu. – Starine, 1878, 10, 72–89.

Polivka 1890: Polivka, J. Opisi i izvodi is nekoliko jugoslovenskih rukopisa u Pragu: Afroditiana Persijanca o rogemju Hristovu. – Starine, 1890, 22, 195–200.

Santos Otero 1981: Santos Otero, A. de. Die handschriftliche Überlieferung der altslavischen Apokryphen. Berlin, New York, 1981, 2, 33–48.

Thomson 1985: Thomson, F. Review articles. Apocrypha Slavica: II [Rec. ad op.: Santos Otero A. de]. – The Slavonic and East European Review, 1985, 63, 1, 73–98.

Vassiliev 1893: Vassiliev, A. Anecdota graeco-byzantina. Moskva, 1893, 1, 83–93. <http://archive.org/stream/anecdotaGraecob00vasigoog#page/n7/mode/2up>

Wirth 1894: Wirth, A. Aus orientalischen Chroniken. Frankfurt am Main, 1894, 160–167. <http://archive.org/stream/ausorientalisch00wirtgoog#page/n6/mode/2up>

**“NARRATIO APHRODITIANI OR THE STORY OF APHRODITIAN
FOR THE MIRACLE THAT HAPPENED IN THE PERSIAN LAND”:
FACSIMILE EDITION OF THE COPY OF THE TEXT IN SS CYRIL
AND METHODIUS NATIONAL LIBRARY IN SOIFA,
NO. 432 OF THE 16TH CENTURY**

Iva Trifonova

Cyrillo-Methodian Research Centre – BAS

Abstract

This article includes both diplomatic and facsimile editions of a copy of *Narratio Aphroditiani* (BHG 806, CANT 55), which is preserved in the manuscript collection of SS Cyril and Methodius National Library in Sofia, no. 432. This is an uncanonical biblical text which is based on the narrative about the Magi and the birth of Jesus (in Mt 2:1–12). The Story was translated from Greek probably in the 10th or 11th Bulgarian lands. Today it is known in two Slavonic translations. Manuscript 432 includes a copy of the second one. This translation was made by Serbian writers and was written down in Constantinople or on Mount Athos, probably in the middle of the 14th century. Both Slavonic translations refer to the same Greek original.